

KUML 1990

KUML 1990

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag, Århus

Redaktion: Poul Kjørnum

Redaktionsudvalg:

Jens Henrik Bech, Thisted

Steen Hvass, Vejle

Stig Jensen, Ribe

Erik Johansen, Aalborg

Erik Jørgensen, Haderslev

Hans Jørgen Madsen, Århus

Omslag: Lerhoveder fra ældre jernalder

Udgivet med støtte af Statens Humanistiske Forskningsråd

Omslag: Jens Kirkeby

Grafisk tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Bembo 11/12

Papir: Stora G-Print 120 g

Copyright 1992 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-562-9

ISSN 0454-6245

Indhold/Contents

Lurparret fra Ulvkær i Vendsyssel	7
The pair of lurs from Ulvkær, north Jutland	7
<i>Per Lysdahl</i> : Fundet og arkæologisk vurdering	7
The discovery and its archaeological interpretation	21
<i>Marianne Lundbæk</i> : Konservering	24
Conservation	30
<i>Birthe A. Gottlieb</i> : Røntgenundersøgelser	31
X-ray analysis	36
<i>John Nørlem Sørensen</i> : Restaurering	37
Restoration	40
<i>Bent Aaby</i> : Pollenanalyser af jordprover udtaget af Ulvkærlurerne	41
Pollen analysis of peat samples from the Ulvkær lurs	42
<i>Erik Johansen</i> : En brandgravplads med smykkefund fra førromersk jernalder	45
A cremation cemetery with ornaments from the pre-Roman Iron Age	56
<i>Jørgen Lund</i> : Hoveder og ansigter af ler fra ældre jernalder	57
Clay heads and faces from the early Iron Age	76
<i>Lise Bender Jørgensen</i> : Hørvævninger og oldtidsvæve	77
Linen textiles and ancient looms	82
<i>Per Ethelberg</i> : To grave fra Højvang, Sønderjylland	85
Dendrodatering og absolut kronologi	
Two graves from Højvang in southern Jutland; dendrodating and	
absolute chronology	97
<i>John Brinch Bertelsen</i> : Nederby på Fur – en landsby grundlagt i yngre jernalder	
Et bidrag til belysning af vikingetidsbebyggelsen i den vestlige del af Limfjorden	99
Nederby on Fur, a village founded in the later Iron Age. A contribution to	
knowledge of Viking settlement in the western Limfjord	117
<i>Torben Nilsson</i> : Stentinget. En indlandsbebyggelse med handel og håndværk fra	
yngre jernalder og vikingetid. En foreløbig meddelelse	119
Stentinget. An inland site with trade and handicrafts from the later Iron Age.	
A preliminary notice	132
<i>H. J. Madsen og Per Vegger</i> : Karby på Mors. En landsby fra vikingetiden	133
Karby on Mors, a Viking village	149
En vikingetidssølvskat fra Brokhøj, Gjerrild Klint	151
A Viking silver hoard from Brokhøj, Gjerrild Klint	151
<i>Pauline Asingh</i> : Fund og sagn	151
The find	155
<i>Anne Kromann</i> : Mønterne	156
The coins	164

Mønterne

Gjerrildskatten (1) består af 20 stykker brudsølv og 74 mønter hvoraf de fleste er stærkt fragmenterede. Brudsølvet er stumper af snoede og flettede hals- arm- og fingerringe samt sølvbarrer og et stykke af en broche. Det er brudsølvformer, der forekommer i adskillige vikingetidsskatte.

Mønterne er i hovedsagen arabiske, men omfatter tillige en dansk mønt fra Hedeby (nr. 72) præget ca. 825-850 (2), en formentlig tysk mønt fra 10. årh.? (nr. 73) og en tilsyneladende upræget vesteuropæisk møntblanket (nr. 74).

Af de 71 dirhemer kan kun de 4 betegnes som hele, mens resten er mere eller mindre ulæselige brudstykker, hvoraf det er lykkedes den svenske orientalist Gert Rispling før konserveringen at bestemme de fleste enten fuldstændigt eller tilnærmelsesvis (3). I en af mønterne, nr. 25 er der indridset et kryds eller en rune. Sådanne graffiti i form af tegn eller figurer forekommer på adskillige funddirhemer (4). De var sandsynligvis ejermærker, men det er også muligt, at man har tillagt dem magisk betydning. Ældste kufiske mønt er fra 892/93, yngste fra 953/54 e. Kr., og tre forskellige islamiske dynastier er repræsenteret: Abbasiderne, Samaniderne og Buwaihiderne

Det var Omajadekalifen Abdul Malik (685-705), der i 696 indførte et selvstændigt arabisk møntvæsen. Som følge af det islamiske billedforbud fik mønterne ingen billedtyper men bærer udelukkende skrifttegn, der til gengæld har stor dekorativ virkning. Man anvendte den kufiske skrift, der havde navn efter skriveskolen i Kufa syd for Bagdad, og de tidlige arabiske mønter kaldes også kufiske. Indskrifterne er korancitater i reglen suppleret med oplysninger om prægeår og udmøntningssted. Araberne prægede både guld, sølv og bronze, men kun sølvmønterne, de såkaldte dirhemer optræder i danske skattefund.

Tre af mønterne fra Gjerrild (nr. 1-3) er udstedt under Abbasiderne, som fordrev Omajaderne i 750 og gjorde Bagdad til hovedstad i stedet for Damaskus. Abbasidedirhemerne følger den model, der blev indført af Omajaderne, men fra slutningen af 8. årh. bliver kalifens navn føjet til de øvrige data.

I det lange løb formåede Abbasiderne ikke at bevare deres suverænitet, men mistede mere og mere af deres politiske indflydelse, efterhånden som dele af riget løsrev sig. Alligevel anerkendtes Abbasidekaliferne fortsat som muslimernes religiøse overhoved, og mange islamiske fyrster brugte kalifens navn på mønterne sammen med deres eget, indtil kalifatet bukkede under for mongolerne i 13. årh.

Hovedparten af mønterne i Gjerrildskatten (nr. 4-59) er præget af Samaniderne, en iransk fyrsteslægt, som fik magten i Transoxanien og Khorasan øst for det Kaspiske hav i sidste halvdel af 10. årh. I godt 100 år fra 874 til 999 herskede de som emirer i Samanideriget, hvis rigdom var enorm efter opdagelsen af vældige sølvlejer i Afghanistan i 890, og hvis hovedstad Bukhara blev navnkundig som kultur- og lærdomscenter. Samanidernes mønter har ligesom de sene Abbasidedirhemer en ekstra forsideomskrift – med et nyt korancitat. Samanidedirhemerne prægedes flere steder i riget, men de mest produktive møntsteder var alShash (Tashkent) og Samarqand.

Et senere dynasti Buwaihiderne indtog Bagdad i 945 og fungerede som selvbestaltede – til tider temmelig håndfaste – beskyttere af kalifen indtil midten af 11. årh. Kun en enkelt af skattens mønter hidrører fra Buwaihiderne (nr. 60).

Foruden de regulære arabiske udmøntninger indeholder Gjerrildskatten to Samanideimitationer (nr. 61-62). Efterligninger af arabiske dirhemer (5) i nordiske fund er ikke noget ukendt fænomen; man regner med at de udgør ca. 10 procent af den samlede fundmasse. Det må anses for sandsynligt, at de blev præget i de muslimske rigers grænseområder, men de udviser forskellige grader af barbarisering, og der er tydeligt nok tale om flere grupper.

Paralleller og møntimport

Gjerrildskattens blanding af brudsølv og mønter genfindes i mange andre danske vikingetidsskatte. De ca. 3000 arabiske dirhemer, der er fundet i Danmark stammer fra et større antal enkeltfund og 60-70 skattefund af meget vekslende omfang. Nogle af skattene er rent kufiske, andre er blandet med europæiske mønter, og de fleste indeholder også smykker eller smykkedele (6).

Lignende skatte optræder udenfor Skandinavien (7) – ved Østersøens sydkyst, ved den Finske bugt og langs de polske og russiske floder. Det må antages, at møntstrømmen herfra er nået videre mod nord og vest, men mens fundmaterialet fra de skandinaviske lande er rigeligt, finder man kun få dirhemer vest for Elben og Nordsøen. Dette kan skyldes, at strømmen ikke nåede videre, men forklaringen kan også være at de arabiske mønter, der trængte længere ind i Vesteuropa, omgående blev omsmeltede. Her havde man en veletableret møntøkonomi med egne udmøntninger og forbud mod anvendelsen af fremmed valuta (8).

Man regner med, at dirhemimporten til Nordeuropa begynder omkring 800, selvom den næppe er kommet igang her i landet før noget senere (9). Den kulminerer omkring midten af 900-tallet og ophører totalt i 1010-20, hvor de europæiske mønter bliver helt dominerende.

Det svenske fundmateriale omfatter ca. 70.000 dirhemer, hvoraf hovedparten kommer fra Gotland. Fra Norge kender man omkring 400 dirhemer og i Finland er der fundet ca. 1700.

Hvordan og under hvilke omstændigheder er mønterne nået til Danmark? Det kan fastslås med rimelig sikkerhed, at de ikke er kommet på én gang, for sammenholder man de arabiske yngstemønter i skattene fra 10. årh., viser det sig, at alle årtier mellem 910 og 970 er repræsenteret (fig. 1) (10). Dette kunne tyde på en regelmæssig tilførsel af mønter over en ca. tresårig importperiode, og det er en naturlig tanke, at rigdommene er kommet hertil som et resultat af handelsforbindelser.

Faktisk omtales handel mellem Nordeuropa og de muslimske lande af flere arabiske forfattere (11). På de store handelspladser i Rusland kunne man iagttage, hvorledes vestlige købmænd afsatte luksusvarer som pelsværk, rav, honning, bivoks, hvalrostand og slaver til folk fra østen og modtog store mængder af arabiske solvpenge i stedet. Araberne kaldte de fremmede købmænd for Rus, men det fremgår af både østlige og vestlige kilder (12), at Rus-folkene var nordboere, formentlig svenskere. Disse nordboere var imidlertid bofaste i Rusland, hvor de indsamlede varer fra den slaviske befolkning, og den britiske historiker Peter

	for	892-	907-	914-	914-	943-	954-	961-	976-	Imi- tat.	Antal		Yngste ku.mønt	Yngste mønt	Til- stand
	892	907	914	943	954	961	976	997	A		B				
1. O. Randlev	15.8	29.9	24.4	5.1						23.5	215	234	910/11	910/11	h
2. Neble	9.0	54.5	13.6	9.0						9.0	22	153	921/22	921/22	h+k+b
3. Stengade	0	7.1	14.2	50.0						28.6	14	16	929/30	929/30	h+k
4. Nørballe	10.0	10.0	30.0	50.0						10.0	10	18	935/36	935/36	h?
5. Terslev	7.7	39.4	16.3	26.3						10.8	767	1702	940-43	949-52	h+k+b
6. Sejro	7.1	19.5	23.4	46.6	2.6					0	75	97	943/44	953	h+k+b
7. Bovlund	0	2.5	2.5	80.0	7.5					0	40	40	943-54	943-54	h+b
8. Gjerrild	3.8	0	7.7	42.3	38.5					7.7	26	72	953/54	953/54	h+b
9. Rø	0	10.0	16.0	46.0	13.3					3.5	29	31	954/55	962-73	h+k
10. Bødstrup	8.1	8.3	41.7	8.3	8.3					0	26	118	966/67	976-82	h+b
11. Rørdal	0	0	22.0	44.0	11.0	11.0	11.0			0	9	33	966/67	966/67	h+k+b
12. Kgs. Ud.	8.0	14.1	8.1	27.4	17.7	1.6	1.6			0	62	76	967/68	967/68	h+k+b
13. Mu.grd.	0	18.8	16.3	25.0	3.1	0	3.1			3.1	26	32	967-70	1002-24	h+k+b
14. Tarup	0	15.1	7.0	33.7	12.8	5.8	11.6			21.8	86	109	968/69	968-69	h+b
15. Aalborg	2.8	16.7	8.3	38.9	22.2	2.8	8.3			0	36	38	97/71	970/71	h+b
16. Brandsg.	5.6	16.7	5.6	33.3	16.7	16.7	5.6			0	18	67	971/72	100-38	h+b
17. Vaalse	6.9	17.0	13.8	27.0	9.4	3.1	4.4			7.6	159	300	971/72	991-94	h+b
18. Yholm	11.8	11.8	0	35.3	11.8	5.8	5.8	5.8		0	17	27	1002/03	1002-24	h+b

Fig. 1. Den Kronologiske sammensætning i procenter af danske 10.-11. årh.s skatte, hvoraf mindst 9 mønter kan bestemmes indenfor samanidefyrsternes regeringsperioder. A. Antal bestemmelige dirheme. Antal dirheme i skatten. Sidste kolonne er for en del af skattens vedkommende udarbejdet efter beskrivelser i Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings fundprotokol. h = hele, k = regelmæssigt tilklippede stykker, b = afbrækkede stykker.

The percent chronological composition of Danish 10th-11th century hoards with at least 9 coins datable to the rule of the Samanid princes. A. Number of determinable dirhems. Number of Dirhems in the hoards. The second column is in some cases calculated from descriptions in the find ledgers of the Royal Coins and Medals Collection. h = whole coins, k = regularly clipped pieces, b = broken off pieces.

Sawyer (13) har rejst tvivl om, hvorvidt det egentlige Skandinavien har spillet nogen større rolle i en sådan storhandel. For hvilke varer skulle man i så fald have handlet med? Datidens traditionelle nordiske eksportartikler såsom pelse, rav, kvindehår osv. var der i forvejen rigeligt af i Rusland. Sawyer hælder derfor til den anskuelse, at hovedparten af den skandinaviske fundmasse har sin oprindelse i tributydelse fra de mest udsatte østlige naboer eller bytte fra velorganiserede røvertogter.

Det må da også indrømmes, at den regelmæssige mønttilstrømning, der synes at fremgå af skattefundsmønstret, lige så vel kan være udtryk for tributydelse eller plyndringer som for regulære handelsforbindelser, men man kan dog ikke udelukke, at orientens behov for pelsværk og anden luksus har været stort nok til at holde både danske, svenske og russiske købmænd i arbejde. Spørgsmålet er vanskeligt og bliver ikke nemmere af, at datidens nordboere formodentlig skelnede mindre skarpt mellem handelsbranchen og røverhåndværket.

Det må antages, at det danske fundmateriale ligesom det svenske (14) stammer fra Rusland. Nogle af mønterne er formentlig nået hertil gennem Sverige, mens andre er kommet gennem Polen (15) og Pommern. En sammenligning mellem de danske skatte og skattene fra de nærliggende områder kunne nok tænkes at give et fingerpeg om, hvilke skatte der er kommet hvorfra, og således kaste lys over arten af det samkvem vi havde med vore naboer i vikingetiden. En analyse af de svenske fund er udarbejdet af Thomas S. Noonan (16), men da vor viden om mange af 17- og 1800-tallets danske dirhemskatte er utilstrækkelig, er en lignende analyse vanskelig at udføre for det danske materiales ved-

kommende (17). Den her gengivne oversigt over skattene fra 10. årh. er fremstillet på grundlag af de forholdsvis få mønter, der i øjeblikket kan dateres indenfor et tiår og må derfor anvendes med stor forsigtighed. Det samme gælder oversigten over de polsk/pommerske fund (18). Noonan har under udarbejdelsen af den svenske fundoversigt foretaget en justering af skatten fra Stora Velinge (19), der indeholder et uforholdsmæssig stort antal dirhemer fra perioden før 890. En lignende justering er foretaget her med skattene fra Over Randlev og Opalenie (20).

Sammenholder man de danske skatte med de svenske og de polsk/pommerske (fig. 2-6), fremkommer der en vis forskel i strukturen, selvom procentdelen af mønter fra perioden før 890 er omtrent ens i alle tre grupper. Det svenske materiale kulminerer mellem 900 og 920, hvorpå det aftager brat. Det polsk/pommerske materiale udviser en lignende, omend knap så markant opgang i samme periode, og hertil kommer en fornyet stigning i 940'ne. Også de danske fund kulminerer omkring 900 men aftager igen allerede omkring 910. Til gengæld er perioden mellem 930 og 950 fyldigere repræsenteret end det var tilfældet i de svenske fund.

for	890	890-	900-	910-	920-	930-	940-	950-	960-	970	A	B
1. O. Randl.	5.0	55.9	38.2	1.5							131	234
2. Neble	5.0	15.0	55.0	20.0	5.0						23	153
3. Stengade	0	0	21.4	14.2	50.0	14.2					14	15
4. Terslev	15.3	14.0	32.9	21.5	10.4	4.9	1.3				307	1702
5. Gjerrild	0	4.2	4.2	4.2	8.4	25.0	50.0	4.1			24	74
6. Rørdal	0	0	22.2	0	11.1	33.3	11.1	11.1	11.1		9	33
7. Aalborg	3.5	10.3	13.8	10.3	6.9	10.5	27.6	13.8	3.5		29	41
8. Kgs. Ud.	10.0	12.5	10.0	10.0	7.5	12.5	25.0	10.0	2.5		40	76
9. Vålse	8.3	7.4	19.9	18.2	12.4	7.4	14.1	5.79	4.1	2.5	121	300
10. Brandsg.	7.1	0	7.1	14.2	7.1	28.6	0	21.4	7.1	7.1	14	42
Gennemsnit:	5.2	11.9	22.5	10.5	11.9	13.6	12.1	6.6	2.8	0.9		

Fig. 2. Den kronologiske sammensætning i procenter af danske 10. århundredes skatte med mindst ni årtalsbestemmelige dirhemer. I skatten fra Over Randlev er kun medtaget 5% af mønterne før 890. A: Antal bestemmelige dirhemer. B: Antal dirhemer i skatten.

The percent chronological composition of Danish 10th century hoards with at least nine dirhems datable to a particular year. In the hoard from Over Randlev this is based on only 5% of the coins from before 890. A: number of determinable dirhems. B: number of dirhems in the hoards.

for	890	890-	900-	910-	920-	930-	940-	950-	960-	A	B
1. Opalenie	5.0	10.3	46.2	35.9						143	1500
2. Labzie	8.6	27.6	31.0	18.9	12.0	1.7				58	390
3. Pomm.XII	6.0	22.0	32.0	26.0	4.0	4.0	6.0			50	105
4. Kowalewo	0	4.5	2.3	13.3	2.3	6.8	25.0	37.8		45	47
5. Swiatki	8.3	8.3	0	8.3	25.0	0	48.0	16.6		12	14
6. Trzebiano	9.0	6.0	9.0	9.0	7.6	16.7	33.3	9.0		66	126+
7. Puck	0	4.0	4.0	8.0	8.0	24.0	28.0	16.0	8.0	25	32
Gennemsnit:	5.3	11.8	17.8	17.1	8.4	7.6	20.0	12.4	1.1		

Fig. 3. Den kronologiske sammensætning i procenter af syv 10. århundredes skatte fra Pommern og det nordvestlige Polen med mindst 10 årtalsbestemmelige dirhemer. I skatten fra Opalenie er kun medtaget 5% af mønterne før 890. A: Antal datobestemmelige dirhemer. B: Antal dirhemer i skatten.

The percent chronological composition of seven 10th century hoards from Pomerania and NW Poland containing at least 10 dirhems datable to a particular year. In the hoard from Opalenie this is based on only 5% of the coins from before 890. A: number of determinable dirhems. B: number of dirhems in the hoards.

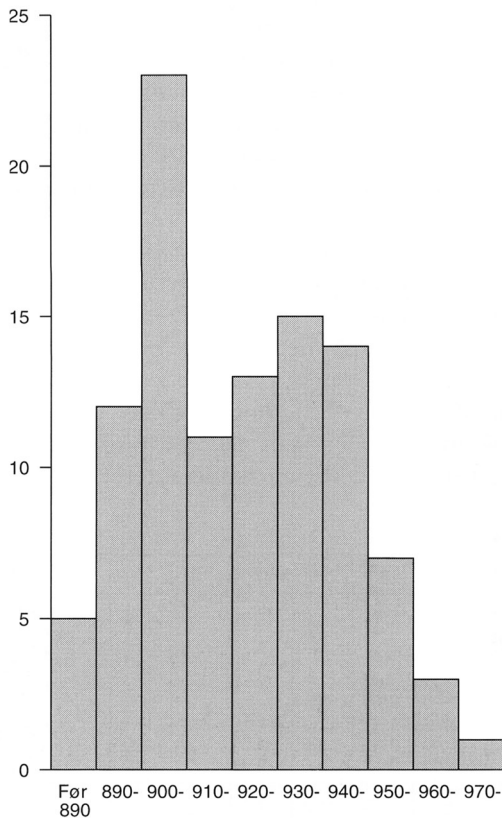

Fig. 4. 10 danske skatte fra 10. århundrede cf. fig. 2.
Danish hoards from the 10th century, cf. fig. 2.

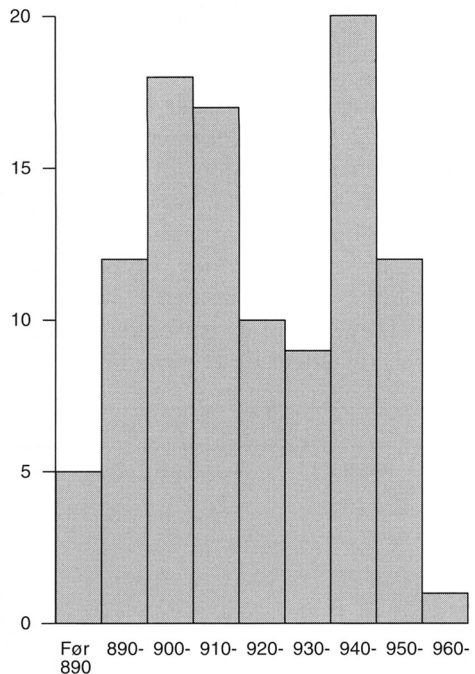

Fig.5. 6 polske skatte fra 10. århundrede cf. fig.3.
Six Polish hoards from the 10th century, cf. fig.3.

Generelt kan det siges, at det svenske materiale har en tidligere karakter end materialet fra de øvrige lande, for selvom nogle af de svenske skatte fortsætter ind i tusindtallet, er hovedparten af mønterne, ca. 62 %, præget før 920. I Polen/Pommern er ca. 52% af mønterne præget før 920 og i Danmark kun ca. 50%.

Hvis vi tør drage nogen slutning af denne sammenligning må det blive, at de danske skatte normalt ikke er kommet i jorden direkte efter importen fra vest eller syd. Der har været en vis omløbstid, der har givet mulighed for sammenblanding af materialet fra de forskellige importveje. Men hvad betyder overhovedet "omløb" i denne forbindelse? Betyder det, at de arabiske dirhemer blev anvendt efter deres bestemmelse, altså som mønter, i det danske vikingetidssamfund?

Eftersom de ældste danske mønter blev præget allerede i 1. halvdel af 9. årh. (21), er det sandsynligt, at man kendte og brugte mønter i hvert fald nogle steder i landet, men det er tvivlsomt, om kendskabet har været særlig udbredt.

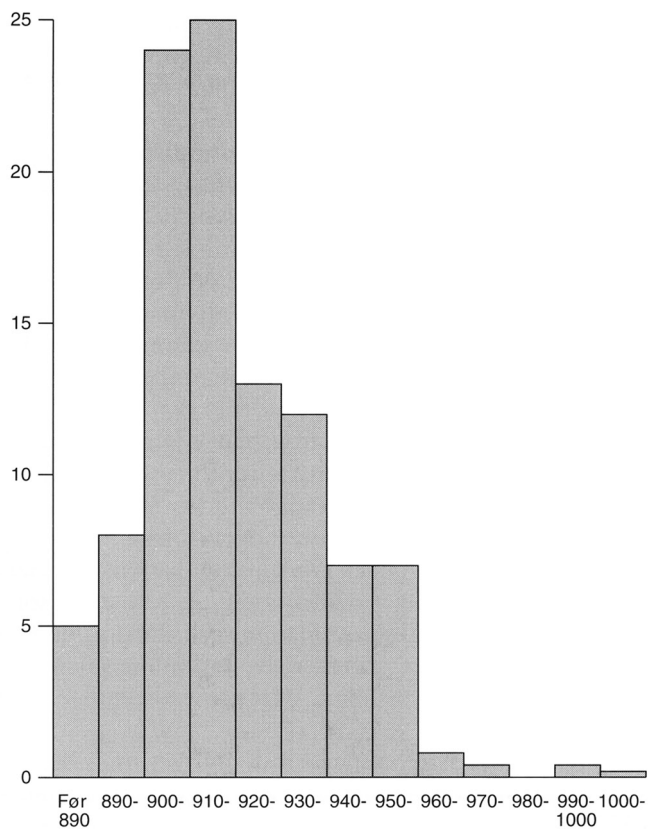

Fig. 6. 39 svenske skatte fra 10. og 11. århundrede tegnet efter Thomas S. Noonan).
 39 Swedish hoards from the 10th and 11th centuries (drawn from Thomas S. Noonan).

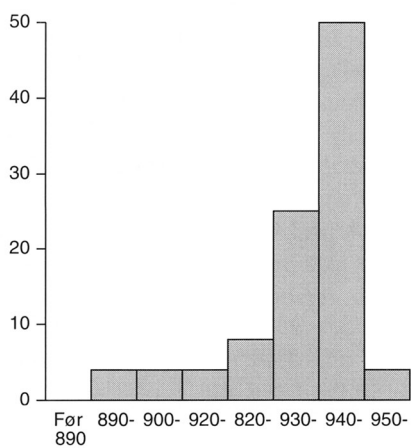

Fig. 7. Gjerrildskatten.
 The Gjerrild hoard.

Hedebymønter af den ældste type er ikke hyppige i danske skattefund (22), og det faktum, at de fleste dirhemskatte også indeholder en større mængde brudsølv i form af møntfragmenter og smykkedele, tyder på, at dirhemerne nok er blevet brugt i handelen som betalingsmiddel men ikke som egentlige mønter, hvis vægt og lodighed garanteredes af stemplet. Nogle af fragmenterne er omhyggeligt tilklippede halve og kvarte stykker, der kunne gå lige ind i møntsystemet som skillemønter. Men sådanne stykker findes også i skatte fra de islamiske lande og må antages at have deres oprindelse dér (23). S. Suchodolski, der har undersøgt forekomsten af fragmenter i de polske dirhemfund, konstaterer, at jo længere en skat er fjernet fra det land, hvor mønterne er præget, des flere fragmenter indeholder den, og des mindre er fragmenterne. Deres vægt er svingende men holder sig inden for visse rammer, og der synes at have været behov for meget små enheder som betalingsmiddel i den baltiske zone (24).

I Danmark er Over Randlevskatten helt uden fragmenter. Stengadeskatten og enkelte andre indeholder fortrinsvis regelmæssigt tilklippede stykker, mens hovedparten af fragmenterne i de øvrige fund er afbrækkede bidder. Det lader i denne forbindelse ikke til at det gøre nogen forskel, hvor mønterne er fundet eller, om skattene er tidlige eller sene. Gjerrildskattens fragmenter er næsten alle af den sidste kategori. De vejer mellem 0.02 og 1.98 g, og som skillemønter må de have været yderst besværlige at operere med. Derfor vil det være mest naturligt at betragte skatten som et råmateriale, der kunne smeltes ned og forarbejdes eller vejes og bruges som betaling. Mønternes egentlige funktion har næppe interesseret ejeren.

Et lignende forhold synes afspejlet i de øvrige fund. Som nævnt indeholder de fleste af dirhemskattene fra 10. årh. et vist element af angelsaksiske, tyske og skandinaviske sølv mønter, der efterhånden helt erstatter de arabiske. Som hovedregel kan man sige, at skatte med en tidlig kufisk yngstemønt indeholder en mindre procentdel af europæiske mønter end de skatte, hvor den yngste dirhem er sen. Men regelen er ikke uden undtagelser; f. eks. er der 38 % europæiske mønter i Sejroeskatten, der har en kufisk yngstemønt fra 943, men kun 4% i Aalborgskatten, der først er nedlagt efter 970 (25). Konklusionen må være, at normalforbrugeren i 10. årh.s Danmark ikke engang i slutningen af dirhemperioden skelnede særlig skarpt mellem de forskellige møntsorter men udelukkende var interesseret i sølvværdien.

Hvis man som afslutning skal sætte Gjerrildfundet i relation til de øvrige skatte, ser det ud, som om det er nærmere beslægtet med de polske end med de svenske skatte, selvom man nok skal være varsom med at drage for vidtgående slutninger i betragtning af det undersøgte materiales forholdsvis ringe omfang. Det er imidlertid helt tydeligt, at Gjerrildskatten med sin stærke koncentration af mønter fra 940'erne og til dels 930'erne er temmelig atypisk for de danske fund, og man kunne forledes til at tro, at nedlæggelsen i virkeligheden er sket noget senere end slutmønten fra 954 lader ane.

NOTER

- 1) Der er flere eksempler på skatte, der er blevet gemt i en gravhøj fra tidligere tider. 20 romerske solidi fra 5. årh. blev fundet i en bornholmsk dysse for 100 år siden, og mindst tre danske middelalderskatte blev skjult under samme omstændigheder. Den samme skik forekommer også andre steder i verden. Cf. Niels Breitenstein, *De romerske Møntfund fra Bornholm*, NNÅ 1944 p. 58 og Pauline Asingh, *Sagnetts virkelighed*, Skalk, 1988, 3 pp. 4-8.
- 2) Cf. Kirsten Bendixen, "Nyere danske fund af merovingiske, karolingiske og ældre danske mønter" *Commentationes Numismaticae*, Festgabe für Gert und Vera Hatz, Hamburg 1988, s. 37-51.
- 3) Cf. Anne Kromann, *The latest Cufic coins finds from Denmark*, Sigtuna Papers, Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking age Coinage 1-4 june 1989. *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis*. Nova Series 6.pp. 183-87.
- 4) Cf. Inger Hammarberg og Gert Rispling, *Graffiter, runer og tecken på kufiska mynter fundna i Sverige*. Numismatisk Rapport 1985 nr. 2, pp. 96-102 og samme; *Festskrift til Brita Malmer*, Hikuin 11, 1984 pp. 63-77.
- 5) Gert Rispling, *Islamic Imitations. A contribution on account of the publication of a Ghaznawid/Samanid mule*. Nordisk Numismatisk Årsskrift, 1982 pp. 27-41.
- 6) Cf. Roar Skovmand, *De danske Skattefund fra Vikingetiden*. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1942.p. 13 f.
- 7) Ulla Linder Welin, *Arabiske mønter*. Nordisk Kulturhistorisk Leksikon sp. 182ff.
- 8) Cf. Brita Malmer, *Mynt och Människor*, Raben och Sjögren 1968 pp 13 ff., og Sture Bolin, Mohammed, Charlemagne and Rurik, *Scandinavian Economic History Review*, 1 1953 pp. 5-39.
- 9) Der er forskellige teorier om tidspunktet. Cf. Klavs Randsborg, *The Viking Age in Denmark*, London 1980 p 159.
- 10) En fuldstændig oversigt over danske dirhemskatte findes hos R. Skovmand, op cit. note 6, p. 15 f. For de nyeste fund Cf. Anne Kromann, *Kufiske dirhemer fremkommet i Danmark efter 1938*. *Festskrift til Brita Malmer*, Hikuin 11 1985 pp. 51-63.
- 11) H. Birkeland, *Nordens Historie i middelalderen efter arabiske kilder*. Skrifter utgitt av det norske Videnskapsakademi i Oslo II (hist-filos. klasse 1954 no. 2). Oslo 1955 pp 19 ff.
- 12) Cf. Gert Hatz, *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit*. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien*, Lund 1974 pp. 145 ff.
- 13) Peter Sawyer, *The Viking Perspective*, *Journal of Baltic Studies*, vol. 3 1982 pp 177-84.
- 14) Thomas S Noonan, *When did dirham imports into tenth-century Sweden decline?* *Festskrift till Lars O.Lagerqvist, Numismatiska Meddelanden*, bd. XX, Stockholm 1989, pp. 295-303
- 15) Cf. Klavs Randsborg, op. cit. note 9, s. 160.
- 16) Cf. Thomas S. Noonan op. cit. note 14 p. 297.
- 17) En del af materialet findes ikke mere, og meget af det øvrige ville vinde ved en fornyet gennemgang.
- 18) Oversigten er lavet på grundlag af oversigtskortene hos L. Gajewski, I. Gorska, L. Paderewska, J. Pyrgala og W. Szymanski, *Skarby Wczesnosredniowieczne z obszaru Polski (Early Mediaeval Hoards in Poland)*, *Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne*, Wroclaw 1982, og fundlisterne hos T. og R. Kiersnowscy, *Wczesnosredniowieczne Skarby Srebrne z Pomorza, Polskie Badiania Archeologiczne Tome 4 1959 (Opalenie nr. 117. Labezie nr. 91. "Pommern" XII nr. 239. Kowalewo nr. 81. Swiatki nr. 174. Trzebianowo nr. 182.)*.
- 19) Cf. Noonan loc. cit. note 9.
- 20) I Over Randlev skatten stammer 50 % af de årstalsbestemmelige mønter fra perioden før 890 ; i Opalenie skatten drejer det sig om 62 %.
- 21) Cf. Kirsten Bendixen, *Danmarks Mønt 2*. udg. Kbh. 1976 p. 15.
- 22) Cf. R. Skovmand, *Skattefund fra Vikingetiden*, AaNO 1942 p.25 Typen er repræsenteret i skattene fra Lerchenborg, Terslev og Sejro. samt et ikke nærmere angivet fundsted. Cf. Brita Malmer, *Nordiska mynt före år 1000*, Lund 1966 pp. 266 fund 33, p. 267, fund 36, p. 268, fund 40 og p. 274, fund 65.
- 23) Lutz Ilisch, *Whole and fragmented dirhams in Near Eastern hoards*. Sigtuna Papers, Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking age Coinage 1-4 june 1989. *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis*. Nova Series 6.
- 24) S. Suchodolski, *A propos de l'intensité de l'échange local sur les territoires Polonais aux Xe-XI Siecles* *Wiadomosci Numizmatyczne* vol. XXI, 1977, p.1-11.
- 25) Cf. oversigt hos Anne Kromann, op. cit. note 3, p. 186.

A Viking Silver Hoard from Brokhøj, Gjerrild Klint

The coins

The hoard of Gjerrild includes 20 pieces of scrap silver and 74 coins. Most of the coins are Cufic dirhems but there is also a fragment from Hedeby (no. 72) and what appears to be a German 10th century coin (no. 73). Only four of the dirhems are whole; the others are more or less unreadable fragments, most of which Gert Rispling never the less has succeeded in identifying.

A cross or a rune has been scratched into one of the dirhems (no. 23). Such graffiti occur on several of the dirhems found in Scandinavia and may have been a sort of owner's marking.

Most of the coins were issued by the Samanids in the 10th cent., but there are also a few items from the Abbasids in the 9th cent. (no. s. 1-3) and the Buwayhids in the 10th cent. (no. 59). Apart from the regular Arabic issues the hoard includes two Samanid imitations (nr. 61-62). The earliest coin of the hoard (no. 1) was struck 832-47 A.D., and the latest one (no. 28) is from 953/54 A.D.

The Gjerrild hoard with its mixture of scrap silver and coins is paralleled by other Scandinavian viking age hoards. The c. 3000 dirhems found in Denmark derive from a number of stray finds and from 60-70 hoards of different size. Some of the hoards are purely Cufic, others are mixed with European coins and normally they contain both coins and jewellery. The Swedish material consists of c. 70.000 dirhems, 60.000 of which come from Gotland. In Finland c. 1700 dirhems were found and in Norway about 400. Similar hoards occur outside Scandinavia – at the south coast of the Baltic sea, at the Gulf of Finland and along the Polish and Russian rivers. It seems that the import of dirhems to North Europe began c. 800, even if it did not reach Denmark until somewhat later. The stream culminates about the middle of the 8th cent. and stops almost completely in 1010-20.

It is fairly certain that the dirhems found in Denmark did not all arrive at the same time. If we compare the latest coins in the Danish 10th cent. hoards, it appears that all decenniis between 910 and 970 A.D. are represented (fig. 1). Thus it is likely that there was a regular

coin import to Denmark during a sixty-year period, but at present we cannot decide whether the coins were acquired by trade or by less peaceful activities.

Since the dirhems which reached Denmark must have left Russia either via Sweden or via Poland, it seems worth while to see if a comparison between the Danish hoards and those of Sweden and Poland might improve our knowledge of the import routes.

An analysis of the Swedish hoards has been made by Thomas S. Noonan, but it is difficult to make a similar analysis of the Danish material, since so few details are known of the hoards found in the 18th and 19th cent. Thus the present survey, which is based on a very small number of coins, must be used with caution, and the same is true of the Polish/Pomeranian survey. When we – with such reservations in mind – compare the hoards (fig. 2-6), we find that, even if the percentage of coins from the period before 890 is approximately the same in all the three groups, there are certain differences in the structure of the hoards. The Swedish material culminates after 900 and declines rapidly after 920. The Polish/Pomeranian material has a similar, if less marked rise in the same period, followed by another rise in the 940's. The Danish hoards which also culminate around the year 900, decline as early as c. 910. But in the Danish finds the period between 930 and 950 is more richly represented than in the Swedish hoards.

The Swedish material has an earlier character than that of the other countries, since as much as c. 62% of the coins were struck before 920. In Poland/Pomerania the corresponding figure is c. 52% and in Denmark only c. 50%.

A conclusion might be that Danish hoards were not deposited immediately after importation from Sweden or Poland, but circulated long enough for the two groups to get mixed. But what does "circulation" signify in this connection?

Since the first Danish coins were issued as early c. 825, it seems likely that coins were known and used at least in some places, but it is doubtful, if their use was widespread. Hede-

by coins of the earliest types are not frequent in Danish finds, and the fact that most dirhem hoards also include scrap silver indicates that dirhems may have been used as payment but not as coins whose weight and metal were guaranteed by the stamp. It is true that some of the fragments are carefully cut in half quarters as small change. But such pieces also occur in the Islamic countries, and were probably made there.

After an examination of the fragments in Polish dirhem hoards, S. Suchodolski has come to the conclusion that the farther a hoard has been removed from its homeland, the more fragments it contains, and the smaller the fragments. The weight of the fragments in the Polish hoards varies, but it keeps inside certain limits, and it seems that there was need for very small units as payment in the Baltic zone.

Turning to the Danish finds it appears that the Over Randlev hoard has no fragments at all. In the Stengade hoard the fragments are neatly cut pieces, but almost all the other hoards contain both cut and rudely broken fragments. In this connection it seems to be of no importance at all where the hoards have

been found, or whether they are early or late. Most of the fragments of the Gjerrild hoard are irregularly broken bits weighing between 0.02 and 1.98 g. As small change they must have been very difficult to use, and it is more likely that our hoard functioned as a small metal store, which could be weighed out and used as payment, or could be melted down and transformed into other objects. The structure of Danish 10th cent. hoards with their varying proportion of dirhems and European coins signifies that the ordinary Dane had little interest in the nationality of the coins he got hold of as long they were made of good silver.

The Gjerrild hoard appears to have more in common with the Polish hoards than with the Swedish ones – but here again we must remember the defectiveness of the material on which the examination was based. With its strong concentration of coins from the 940's and 930's the find from Gjerrild is no typical Danish dirhem hoard, and it is tempting to suggest that the deposition in fact took place some years later than the date of the youngest coin from 954 seems to indicate.

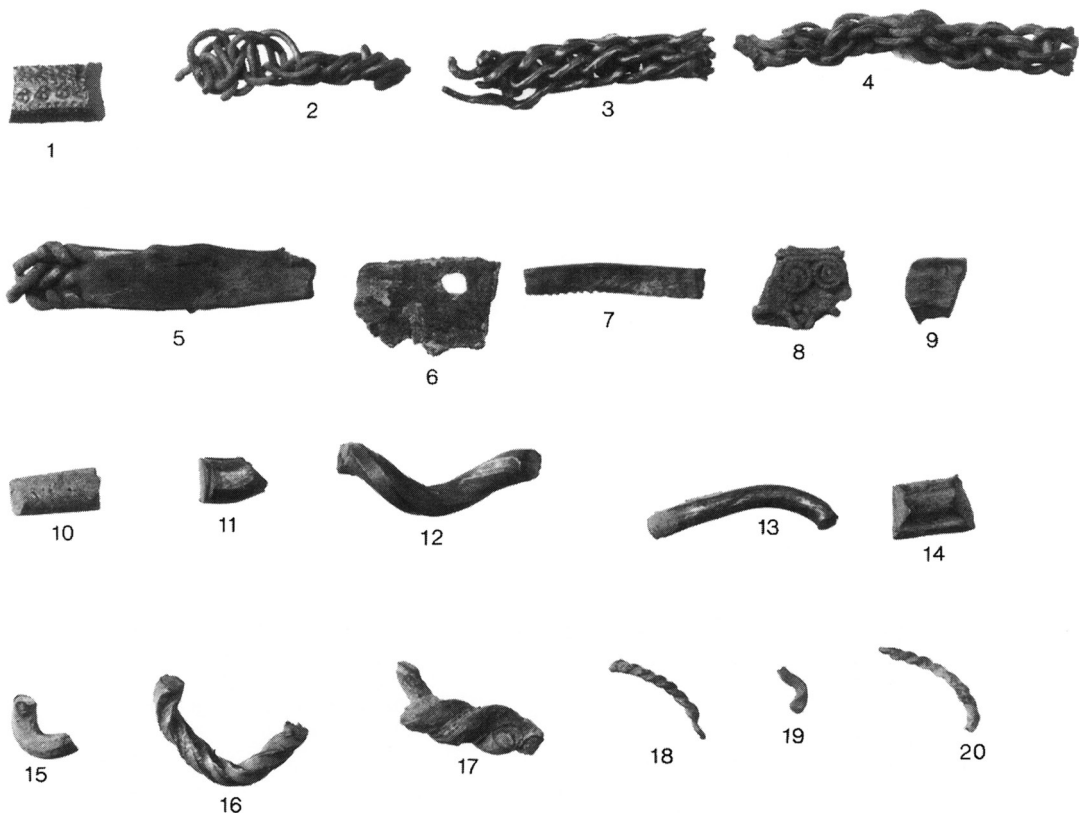
Anne Kromann
Nationalmuseet, Den kgl. Mont- og
Medaillesamling

KATALOG

Smykkerne ved Flemming Kaul (Pl. I)

1. Stykke af sølvstang eller solvring med 8-kantet tværsnit. Fire af de sammenstødende flader er ornamenteret med rækker af rhombiske stempler og runde punkter. Længde: 1,3 cm., diameter: 0,8 cm., vægt: 5,71 g. x18. Inv. nr. 7/86
2. Stykke af rund ring flettet af tynde solvtråde. Fletværket er meget iturevet; der kan ses fem tråde, men der har antageligt været seks, hvor den sjette er flået ud. 3,2x0,8 cm., vægt: 2,32 g. x18. Inv. nr. 8/86.
3. Stykke af rund ring tæt flettet af 9 tynde solvtråde, smukt og regelmæssigt sammensat. 3,3x0,9 cm., vægt: 4,44 g. x51. Inv. nr. 9/86.
4. Stykke af rund ring flettet af 6 tynde solvtråde. 4,65x0,8 cm., vægt: 4,25 g. x32. Inv. nr. 10/86.
5. Stykke af flad solvring, hvis største del består af en enkel, flad stang. I den ene ende omdannes stangen til tre tråde, som fladt fletter sig. Stykket snævrer lidt ind mod den modsatte ende. Længde: 4,2 cm., bredde: 0,95 cm., tykkelse: 0,3 cm., vægt: 5,27 g. x32. Inv. nr. 11/86.
6. Tilnærmedesvis rektangulært stykke af tyndt bronze- eller solvblik med et ovalt hul i, 1,9 x 1,3 x 0,05 cm., vægt: 0,57 g. x32. Inv. nr. 12/86.
7. Aflangt fladt stykke sølv med en "ryg" langs den ene side og en savtakket "æg" på den anden. 2,5x0,4x0,15 cm., vægt: 0,75 g. x32. Inv. nr. 13/86.
8. Fragment af filigranornamenteret solvstykke. Indenfor hvad der synes at være en del af en kantbort i snoet solvtråd ses en fin dobbeltspiral i snoet solvtråd og bag denne fire små sølvkugler og stykke af et par buer i solvtråd. Noget af det pålagte filigranarbejde synes at være faldet af. 1,9 x 1,1 x 0,2 cm., vægt: 0,84 g. x32. Inv. nr. 14/86.
9. Afklip af solvbarre med nogenlunde trapezformet tværsnit, 0,9 x 0,7 x 0,6 cm., vægt: 1,97 g. x32. Inv. nr. 15/86.

Planche I

10. Afklip af enkel sølvring med cirkulært tværsnit, længde: 1,3 cm., diameter: 0,6 cm., vægt: 2,24 g. Mrk x32. Inv. nr. 16/86.
11. Afklip af enkel sølvring med cirkulært tværsnit, længde: 0,9 cm., diameter: 0,6 cm., vægt: 2,35 g. x32. Inv. nr. 17/86.
12. Afklip af letsnoet sølvring, der er vredet næsten til S-form, længde: 2,7 cm., diameter: 0,4 cm., vægt: 4,0 g. x32. Inv. nr. 18/86.
13. Afklip af enkel sølvring med cirkulært tværsnit, vredet en smule, længde: 2,1 cm., diameter: 0,3 cm., vægt: 2,17 g. x32. Inv. nr. 19/86.
14. Afklip af flad, på den ene side profileret sølvring med et kantet, tagformet tværsnit, 1,1 x 0,8 x 0,4 cm., vægt: 1,61 g. x32. Inv. nr. 20/86.
15. Lille sammenlukket afklip af sølvring med kantet cirkulært tværsnit, længde: 1,1 cm., diameter: 0,3 cm., vægt: 0,77 g. x32. Inv. nr. 21/86.
16. Noget sammenlukket afklip af snoet sølvring, længde: 2,2 cm., diameter: 0,35 cm., vægt: 2,48 g. x 32. Inv. nr. 22/86.
17. Afklip af sølvring snoet af to runde sølvstænger. Dybest, mellem de helt tæt snoede stænger ses nogle steder rester af en tynd, pålagt sølvtråd. Længde: 2,2 cm, maksimal diameter 0,6 cm., vægt: 3,14 g. x18. Inv. nr. 23/86.
18. Stykke af tosnoet sølvtråd, længde: 1,6 cm., diameter: 0,15 cm., vægt: 0,21 g. x 18. Inv. nr. 24/86.
19. Lille, lidt sammenbojet stump af sølvtråd med rundt tværsnit, længde: 0,7 cm., diameter: 0,2 cm., vægt: 0,15 g. x 32. Inv. nr. 25/86.
20. Stykke af snoet sølvtråd, længde: 1,7 cm., diameter: 0,2 cm., vægt: 0,22 g. x 52. Inv. nr. 26/86.

Mønterne ved Gert Rispling (Pl. II-IV)

Dato	e.Kr.	Fyrste	Møntsted	Dato e.H.	Vægt	Udg.nr.
<i>Abbasider</i>						
1.	832-47	alWa(thiq)	?	(227-32)	0.65 fr.	32,1
2.	892	(Al Mutamid)	Samarqand	(27)9	1.49 fr.	18,2
3.	800-tal?	?	?	? 320)?	0.44 fr.	18,1
<i>Samanider. Kalif alMuktafi</i>						
4.	907/8	(Ahma)d b Ismail	(alShash)	(295)	0.84 fr.	32.2?
<i>Kalif alMuqtadir</i>						
5.	911/12	Ahmad b Ismail	alShash	(29)9	1.61 fr.	32.3
6.	927/8	Nasr b. Ahmad	(alShash)	3(15)	1.00 fr.	32.4
7.	929/30	Nasr b. Ahmad	Samarqand	317	0.38 fr.	18.3
<i>Kalif alRadi</i>						
8.	935/36	Nasr b. Ahmad	alShash	324	3.35	18.5
9.	935/36	Nasr b. Ahmad	alShash	324	0.89 fr.	32.6
10.	935/36	(Nasr b.Ahmad)	alShash	(32)4	0.85 fr.	32.8
11.	935/36	Nasr b.(Ahmad)	(Nisabur)	(324)	0.67 fr.	32.7
12.	936/37	Nasr b. Ahmad	(Samarqand)	325	1.42 fr.	32.9
13.	936/37	(Nasr) b. Ahmad	alShash	(325)	1.96 fr.	32.5
14.	936/37	Nasr b. (Ahmad)	alShash	32(5)	1.26 fr.	18.4
15.	934-40	(Nasr b. Ahmad)	(alShash)	(322-9)	0.60 fr.	32,41
<i>Kalif alMuttaqi</i>						
16.	941-2?	Nasr b. Ahmad	alShash	(330-1)?	0.71 fr.	32,10
17.	941-2?	(Nasr b. Ahmad)	alShash	(330-1)?	0.67 fr.	55
18.	941-2?	(Nasr b.) Ahmad	alShash	(330-1)?	0.49 fr.	32,46
19.	941-2?	Nasr b. Ahmad	(alShash)	(330-1)?	0.47 fr.	32,36
20.	944	Nuh b (Nasr)	(Samarqand)	3(33)	1.14 fr.	32,12
21.	944	Nuh b (Nasr)	(alShash)	3(33)	0.59 fr.	18,6
<i>Kalif alMustakfi</i>						
22.	944-7?	(Nuh b Nasr)	Sam(arqand)	(333-6)	0.51 fr.	58
23.	945-50?	Nuh b Nasr	Samarqand	(334-8)	0.78 fr.	32,11
24.	946/7	(Nuh b Nasr)	(Bukhara)	(335)	0.24 fr.	32,47
25.	946-48?	Nuh b Nasr	(Samarqand)	(335-6)	3.85	50
26.	947/48	(Nuh b Nasr)	(Samarqand)	(33)6	0.43 fr.	18,7
27.	949/50	(Nuh b Nasr)	(Bukhara)	(338)	0.43 fr.	32,14
28.	953/4	(Nuh b Nasr)	(Bukhara)	342	1.17 fr.	31
<i>Kalif?</i>						
29.	932-50?		Samarqand	(320-38)	0.94 fr.	32,13
30.	932-50?		(Samarqand)	(320-38)	0.51 fr.	32,40
31.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.48 fr.	32,38
32.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.06	32,15
33.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.06	32,16
34.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.10	32,17
35.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.12	32,18
36.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.19	32,19
37.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.19	32,20

Planche II

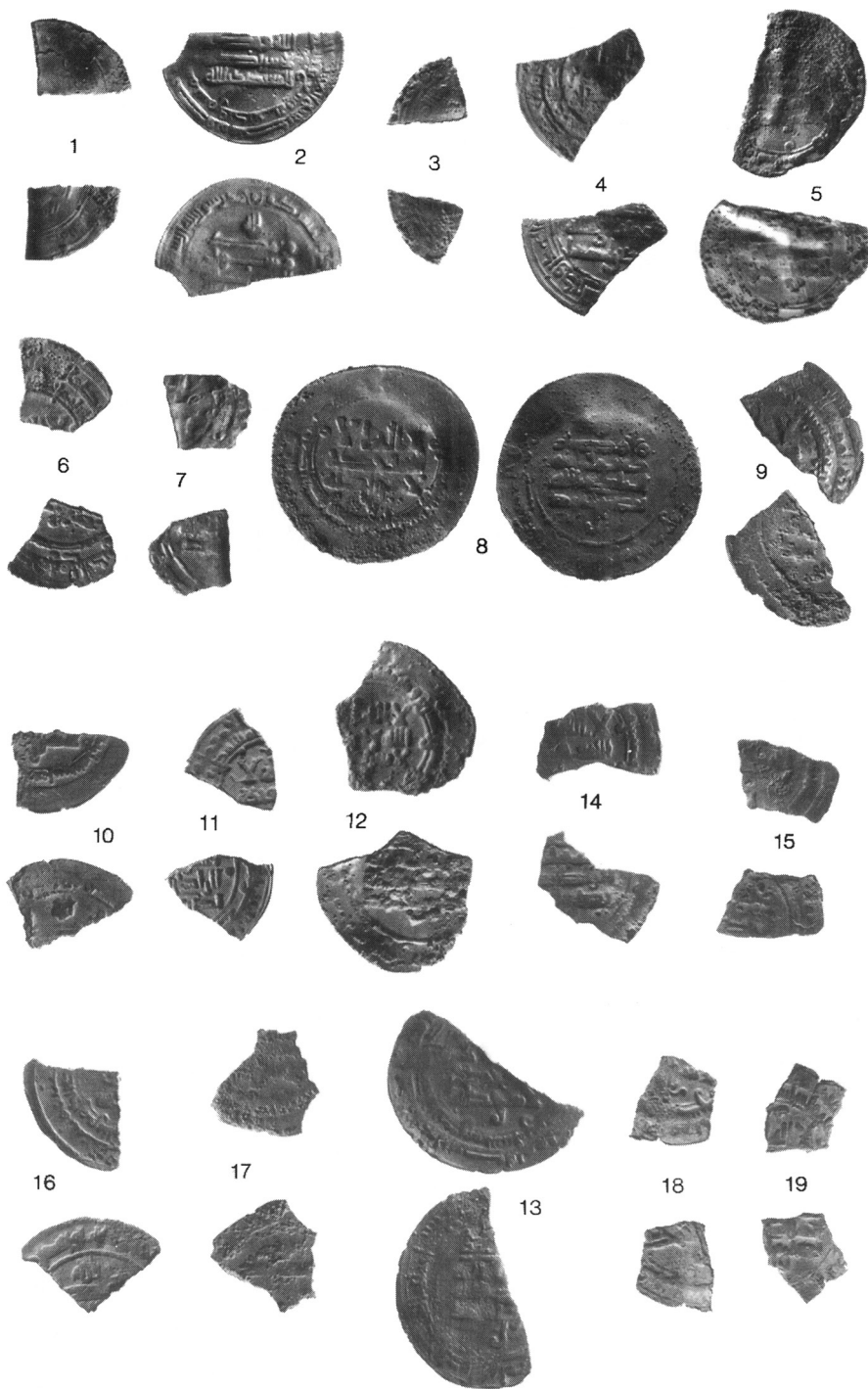

Planche III

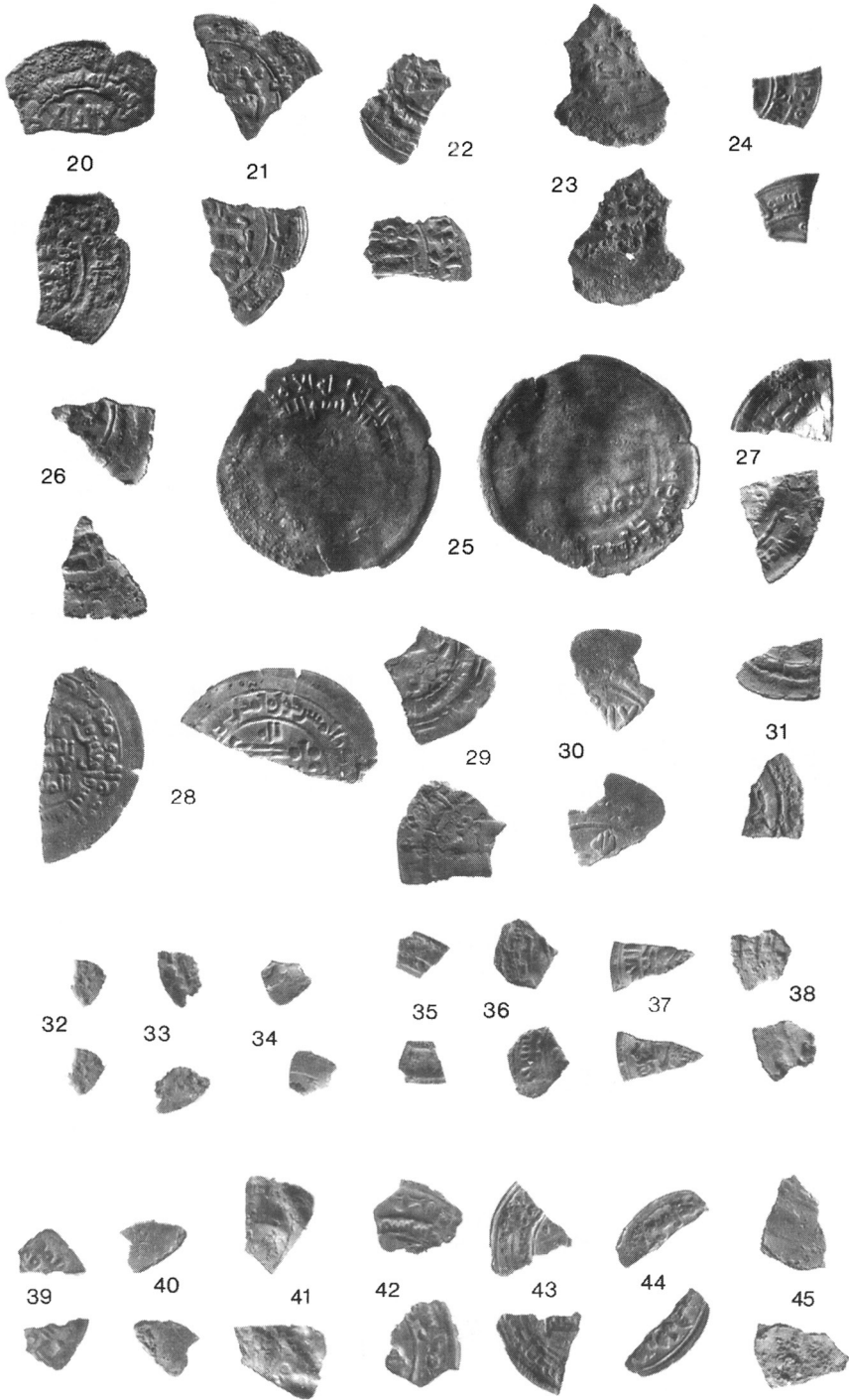
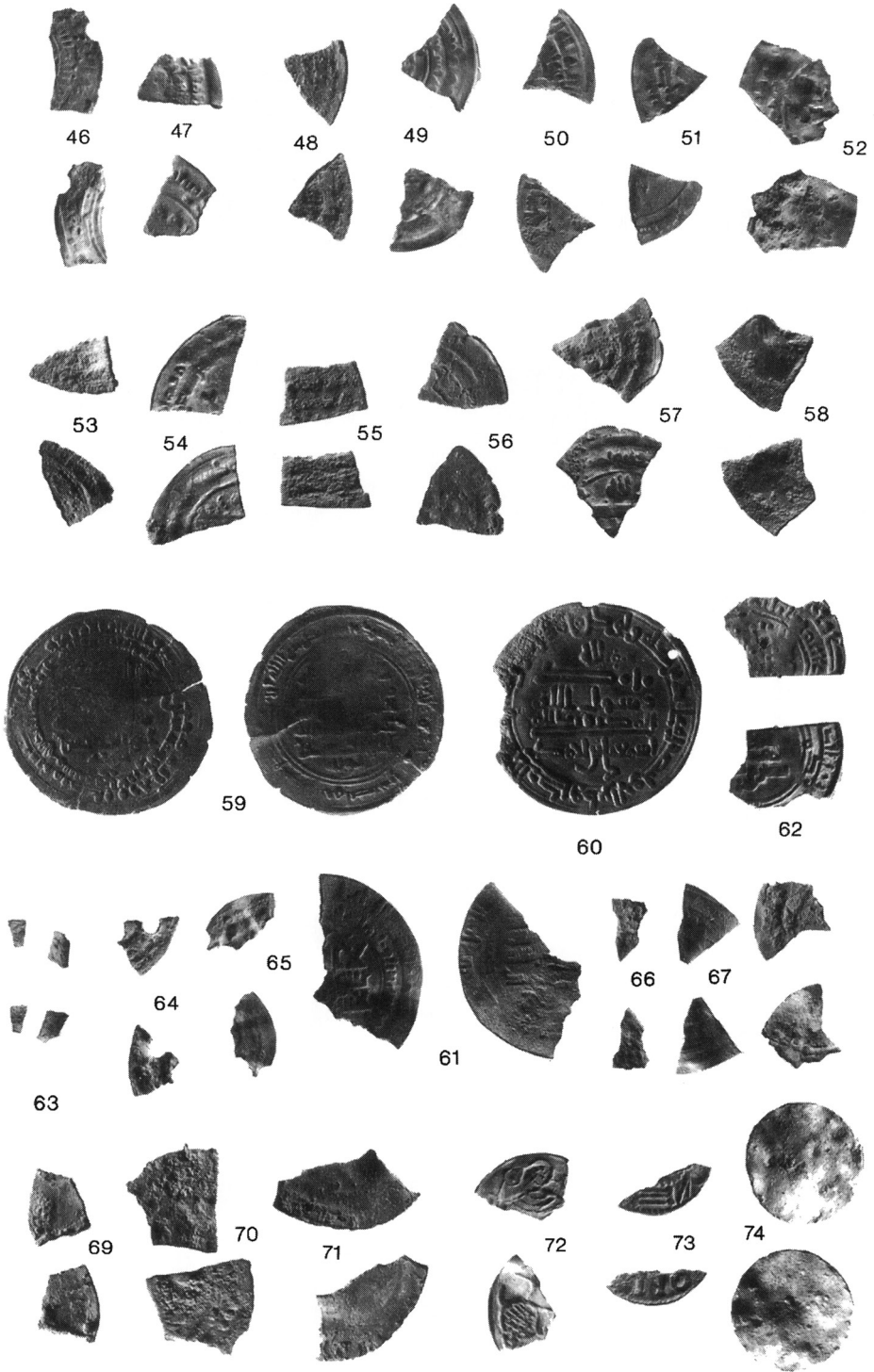

Planche IV

38.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.20	32,21
39.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.21	32,22
40.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.23	32,23
41.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.26	32,24
42.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.29	32,25
43.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.31	32,26
44.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.34	32,27
45.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.37	32,28
46.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.34	32,29
47.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.30	32,30
48.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.35	32,31
49.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.42	32,32
50.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.43	32,33
51.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.44	32,34
52.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.46	32,35
53.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.47	32,37
54.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.49	32,39
55.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.61	32,42
56.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.66	32,43
57.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.68	32,44
58.	932-50?		Samarqand?	(320-38)	0.28	57

Buwayhider Kalif alMuti

59.	949/50	Muizzaldawla	Tustar min	338	4.16	32,48 alAhwaz
-----	--------	--------------	------------	-----	------	------------------

(Muizzaldawla Abu alHusayn Buwayh er nævnt på forsiden, Imadaldawla Abu alHasan på bagsiden.)

Imitationer. Samanidisk prototype

Kalif "alMuktafi" Emir "Ismail b Ahmad"

60.	Uden år,	ukendt møntherre,	uden mønststed		2.33	32,49
-----	----------	-------------------	----------------	--	------	-------

(Ensidet, prototype 9o2-8/289-95)

Kalif "alMuqtadir" Emir "Nasr b Ahmad"

61.	"918/9"	Ukendt møntherre	"(Nisa)bur"	"306"	1.23 fr.	53
62.	"918/9"	Ukendt møntherre	"(Samarqand)"	"306"	0.70	32,45

(Volgabulgarisk imitation)

Ubestemte dirhemer, fragmenter

63.	0.04	18,8
64.	0.08	18,9
65.	0.08	18,10
66.	0.10	18,11
67.	0.26	18,12
68.	0.36	18,13
69.	0.78	18,14
70.	0.55	54
71.	0.27	56

Europæiske mønter, fragmenter

72.	Hedeby	0.16	18.15
73.	Tysk?	0.28	32,50a
74.	Upræget	??	32,50